

Gravröset i Sanatoriet 29

Arkeologisk schaktövervakning 2019

Fastigheten Sanatoriet 29, RAÄ Växjö 109:1/L1953:1796,
Växjö kommun, Kronobergs län, Småland

Johan Åstrand

Arkeologisk rapport 2020:02

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Gravröset i Sanatoriet 29

Arkeologisk schaktövervakning 2019

Fastigheten Sanatoriet 29, RAÄ Växjö 109:1/L1953:1796,
Växjö kommun, Kronobergs län, Småland

Författare	Johan Åstrand
Copyright	Kalmar läns museum 2020
Redaktion	Helena Victor, Stefan Siverud
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Abstract

Keywords: Bronze Age cairn

In September 2019 construction works were made close to a prehistoric grave cairn in the northern part of Växjö. This type of grave is mostly considered to belong to the Bronze Age. The close sur-

roundings to the grave has earlier been affected by several buildings and by a road. An archaeological control was made in a small area close to the cairn. No old remains were found.

Innehåll

Abstract	4
Sammanfattning	7
Inledning	8
Målsättning och frågeställningar	9
Topografi och fornlämningsmiljö	10
Genomförande	13
Resultat	15
Tolkning, åtgärdsförslag och utvärdering	17
Referenser	18
Tekniska och administrativa uppgifter	19

Karta över Kronobergs län med platsen markerad.

Sammanfattning

I samband med utbyggnaden av nya bostäder inom fastigheten Sanatoriet 29 utförde Museiarkeologi sydost en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning. Fastigheten ligger inom det gamla sanatorieområdet Lugnet som är beläget på en höjdsträckning med flera bevarade gravrösen och stensättningar. Den aktuella utbyggnaden gjordes i nära anslutning till gravröset RAÄ Växjö 109:1 (L1953:1796). Röset är sedan tidigare skadat och påverkat genom tidigare byggnadsverksamhet. Det finns få orörda

ytor bevarade runt gravröset. Vid en besiktning av området tillsammans med byggherren kunde man konstatera att få orörda ytor berördes av den nu aktuella exploateringen. Längs med gravrösets nordvästra sida fanns dock en smal zon med tillsynes orörda ytor som omfattades av exploateringen. Här utfördes en schaktgrävning under ledning av arkeolog. Man kunde konstatera att det inte fanns några bevarade lämningar inom den aktuella ytan. Några ytterligare arkeologiska åtgärder har inte föreslagits.

Inledning

Hovshaga i Växjös norra utkant är ett fornlämningsrikt område där det fortfarande finns många gravrösen och andra lämningar i nära anslutning till den modern bebyggelse. Inom Hovshaga ligger även Lugnet, Växjös gamla sanatorium, som är beläget på en skogsbevuxen höjdrygg med flera större gravrösen. I takt med att Lugnet omvandlats till bostadsområde har omfattande nybyggnationer gjorts. Under 2019 har OBOS Kärnhem uppfört radhus inom fastigheten Sanatoriet 29. Denna byggnation har gjorts i norra delen av

Lugnet strax intill gravröset RAÄ Växjö 109:1/L1953:1796. Detta gravröse har sedan tidigare varit nära omgivet av såväl bebyggelse som vägar. Med tanke på att markarbeten skulle utföras i gravrösets närhet beslutade Länsstyrelsen att en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning skulle utföras. Denna gjordes den 5 september 2019 av Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum. Fält- och rapportarbete utfördes av arkeolog Johan Åstrand. Undersökningen bekostades av exploatören.

Målsättning och frågeställningar

I sin förfrågan angav Länsstyrelsens att syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera eventuella lämningar som framkommer vid markarbetena. Dokumentation skulle vara av god vetenskaplig kvalitet och tillräcklig för att ge kunskap om de borttagna fornlämningarna. Utöver detta föreslog Museiarkeologi sydot följande frågeställningar för undersökningen:

- Finns under mark dolda delar av rösets ytterkant?
- Finns under mark dolda gravar/sekundärgravar?
- Finns fyndmaterial från skadade gravsammanhang?
- Finns härdar, kokgropar eller andra anläggningar som kan höra samman med aktiviteter i anslutning till gravröset?

Topografi och fornlämningsmiljö

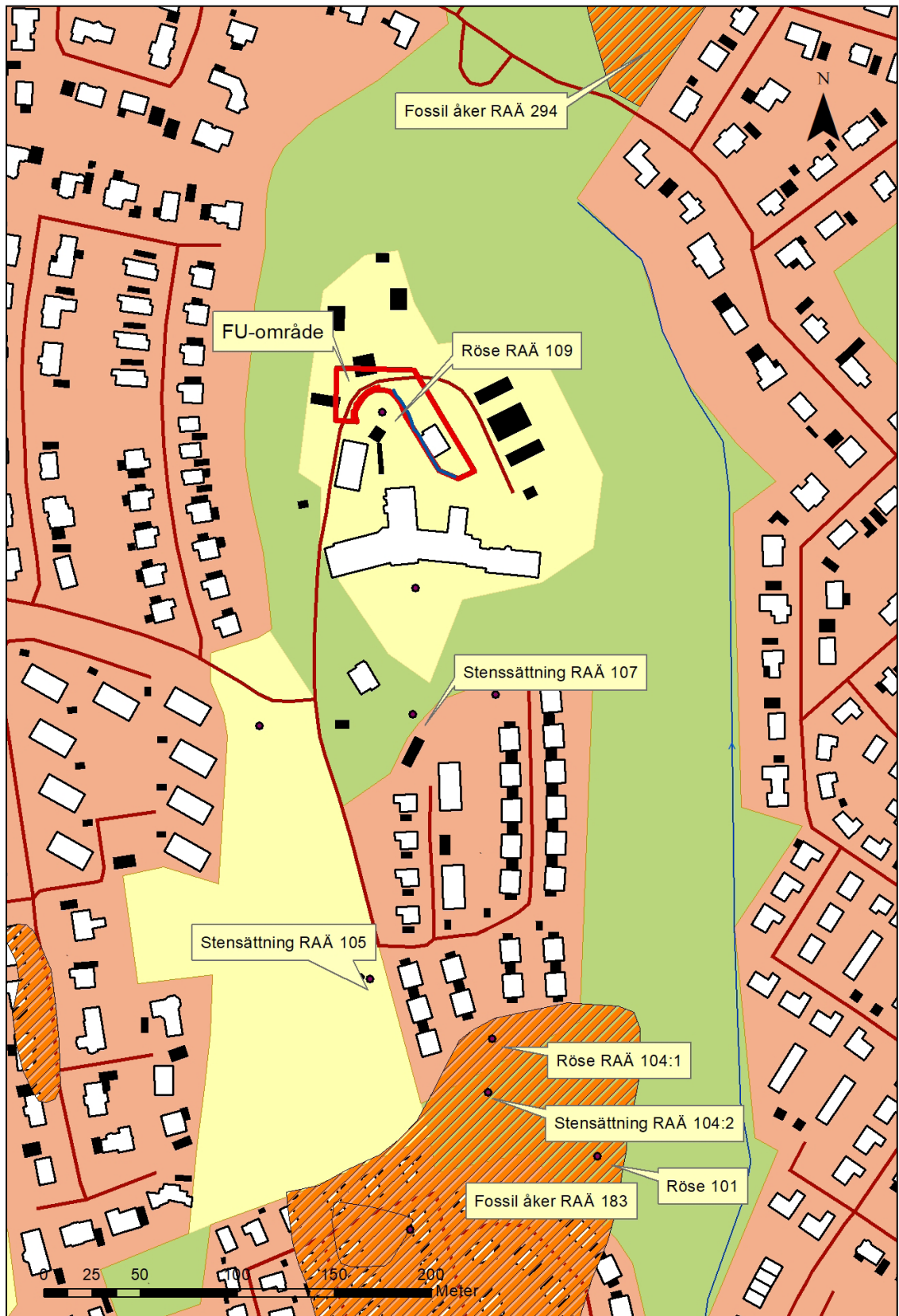
Gravröset RAÄ Växjö 109:1 (L1953:1796) ligger på den norra delen av den höjdsträckning där området Lugnet ligger. Röset har en diameter av 22 meter och en höjd av ca 1,5 meter. Stenpackningen är mestadels synlig men i kanterna är den övertorvad. Lugnet fungerande länge som sanatorium för Kronobergs län. Till sanatoriet hörde ett stort antal byggnader och bebyggelse anlades alldeles intill röset RAÄ 109. Man byggde då även in en källare i rösets södra del. Samtidigt anlades en väg som rundade gravröset. Spår efter ytterligare en, förmodligen äldre, källargrund är synlig i gravrösets norra del där det även finns flera partier där man plockat ut sten ur röset. Gravröset är alltså kraftigt påverkat av senare tiders verksamhet i området.

Ursprungligen har gravröset RAÄ 109 haft ett monumentalt läge på åsryggens norra del. På samma höjdsträckning finns ett flertal liknande gravar. Längre söderut finns gravrösena RAÄ Växjö 101 och RAÄ 104:1 samt stensättningarna 104:2, 105 och 107. Samtliga dessa gravar är stora och ligger i höjdlägen på krönet eller i slutningen på höjdryggens sidor. Ett stycke längre norrut finns ytterligare ett antal stensättningar och rösen som är belägna inom fortsättningen av samma höjddparti. I höjdsträckningens fortsättning åt söder finns flera rösen och stensättningar i området omkring Hovshaga begravningsplats. Det största av dem är Domfällerrör som är ett röse med en diameter av 30 meter.

Höjddpartiet vid Lugnet ligger centralt inom Hovshaga som är den nordligaste stadsdelen i Växjö. Området ligger på Kronobergshalvön som sträcker sig ut i den södra delen av Helgasjön. Omgivningen är fornlämningsrik och flera arkeologiska

undersökningar har utförts i närområdet. Även om den moderna bebyggelsen idag upptar större delen av Hovshaga så finns områden med fossil åkermark, ett stort antal gravar samt flera skålgropslokaler bevarade (Högrelle 1987). Förmodligen har de flesta fornlämningarna ursprungligen varit integrerade i röjningsröseområden men senare odling och bebyggelse har gjort att dessa bara delvis är bevarade idag. Man kan anta att hela höjdryggen vid Lugnet tidigare omfattats av den fossila åkermark som i sin nuvarande, begränsade form är registrerad som RAÄ 183:1. Längre norrut finns röjningsröseområdet RAÄ 294 och söderut finns på samma höjdsträckning den fossila åkermarken RAÄ 302.

Ett flertal arkeologiska undersökningar har gjorts på Hovshaga från 1980-talet och framåt i samband med stadsdelens utbyggnad. Även om förhållandevis många undersökningar utförts så har dessa i regel varit små och berört enstaka objekt. Kunskapen om områdets utveckling är därför fragmentarisk. Den sammanlagda bild som undersökningarna har gett har dock varit viktiga i kunskapsuppbyggnaden omkring röjningsröseanknutna fornlämningsmiljöer (Skoglund 2006:70ff). De genomförda undersökningarna har berört boplatslämningar, gravar, fossil åkermark och även skärvstenshögar. En viktig inkörsport till kunskapen om området finns i form av en pollenanalys från en borrhärla tagen i dalgången väster om Lugnet. Pollenanalysen täcker perioden från cirka 7 000 f. Kr. och framåt (Ekström & Lagerås 1995). Den visar i sin helhet på en ovanligt stark odlingskontinuitet där marken i området har använts för åkerbruk och bete från bronsålder och fram till modern tid.

Figur 1. Plan över Lugnet med förundersökningsområdet, gravröset RAÄ Växjö 109:1 (L1953:1796) samt omgivande forn lämningar markerade. Fastighetskartan som bakgrund.

Eftersom några förhistoriska lämningar inte påträffades vid den aktuella undersökningen görs här inte någon ytterligare redogörelse för det arkeologiska sammanhanget i området. Kort kan nämnas att en undersökning gjorts av graven RAÄ 105 inom den södra delen av Lugnet-området (Åstrand 2016). Denna 18 meter stora stensättning var sedan tidigare skadad och i samband med en breddning av en väg undersöktes en mindre del av stensättningen. Under den omrörda och skadade ytan hade stensättningen en vällagd

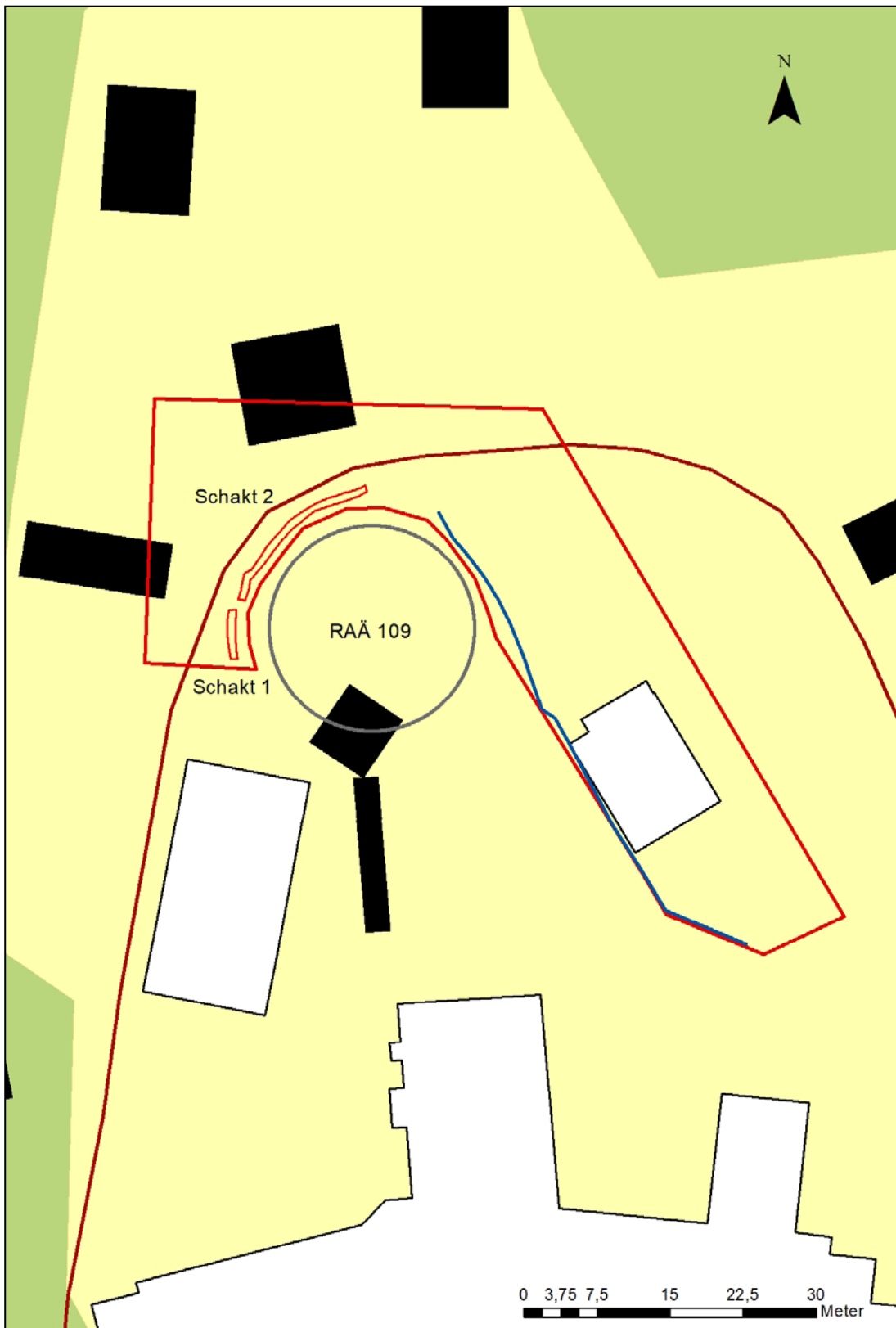
stenpackning. En sekundärgrav med brända ben påträffades och även några spridda brända ben från människa påträffades. Två ¹⁴C-analyser av brända ben gav dateringar till äldre bronsålder. Inför utbyggnaden av bostadsområdet närmast söder om Lugnet undersöktes även en mindre yta med boplatslämningar, RAÄ 389, belägen inom fossil åkermark (Åstrand & Nylén 2005). Här undersöktes även en röjningsröselik skärvstenshög som daterades till omkring 1 300 f. Kr. (Persson 2007).

Genomförande

Schaktningsövervakningen utfördes, som tidigare nämnts, med anledning av man skulle anlägga radhus i området öster och norr om gravröset. I Länsstyrelsens förfrågningsunderlag angavs ett undersökningsområde som omfattade en yta på gravrösets östra och nordöstra sida. Detta område har tidigare varit bebyggt och den äldre bebyggelsen var riven. De ytor som angavs vara berörda av markarbeten utgjordes av en utjämnad grusplan samt närmast gravröset av släntad gräsmark. Vid en besiktning på platsen i juli tillsammans med representant för entreprenören Skanska framgick att de ytor som skulle beröras på gravrösets östra och nordöstra sida var kraftigt nedschaktade och att det här saknades förutsättningar att finna bevarade lämningar under mark. Däremot skulle man i samband med förändringar av den väg som rundar graven utföra markarbeten även på gravrösets nordvästra sida. I samband med detta berördes delar av den till synes orörda mark som låg närmast gravröset. Schaktningsövervak-

ningen kom därför i stället att utföras inom det sistnämnda området. Det undersökningsområde som anges i planen på figur 1 och 2 motsvarar det område som i realiteten kom att behandlas antikvariskt, antingen genom okulär bedömning eller med schaktgrävning. Som nämnts ovan bedömdes det inte finnas förutsättningar för bevarade lämningar inom exploateringsytan öster om gravröset och här togs inte några schakt upp. Gränsen för exploateringsytan åt öster är markerad på figur 2.

Vid undersökningen togs schakt upp inom den yta som skulle exploateras närmast nordväst om gravröset i en smal zon mellan gravröset och den intilliggande vägen. Schaktningen utfördes under ledning av arkeolog och gjordes skiktvis ned till orörd nivå. Fältarbetet tog en halv dag i anspråk. Inmätning gjordes med RTK GPS och dokumentation gjordes i ArcGIS Collector med dokumentationssystemet IDA.

Figur 2. Plan över förundersökningsområdet vid gravröset RAÄ Växjö 109 med schaktade ytor markerade. Gränsen för exploaterad yta åt öster är markerad med blå linje. Fastighetskartan som bakgrund. Byggnaderna nordväst, norr och öster om RAÄ 109 var rivna när förundersökningen utfördes.

Resultat

Två schakt togs upp med grävmaskin i den smala zonen med bevarad mark mellan gravröset och den intilliggande vägen. Några äldre lämningar påträffades inte i dessa schakt. Man kunde även konstatera att man redan tidigare schaktat ut så pass mycket för den asfalterade väg som löper runt gravhögen att det under den asfalterade ytan inte fanns förutsättningar att finna äldre lämningar.

Schakt 1

Schaktet togs upp väster om gravröset. I schaktet östra sida fanns en gräsbevuxen sluttning upp mot graven. Den västra sidan bestod av lägre liggande asfaltsbelagd väg. I den östra sidan fanns ett 0,3 meter djupt, humöst jordskikt med matjordskaraktär. Under detta kom i stor del av schaktet ett 0,05 meter djupt lager med aska och kolbitar, tro-

Figur 3. Schakt togs upp i den smala zonen mellan gravröset, till vänster i bild, och den intilliggande vägen. Foto taget från väster.

Figur 4. Schaktytan sedd från norr med gravröset till höger i bild.

ligen från vedeldning i panna i sen tid. I schaktets västra sida fanns bärlager till väg. I botten av schaktet fanns ljus sandig silt med småsten. Några äldre lämningar påträffades inte. Schaktet hade en längd av 5 meter och en bredd av 1 meter.

Schakt 2

Detta schakt var likt schakt 1 och omfattade en gräsbevuxen sluttning i den östra sidan och en lägre liggande asfaltsväg i väster. Under ett 0,2 till

0,3 meter djupt humöst jordlager av matjordskarakteristik kom ett tunt lager med orörd ljus silt och därunder slät berggrund som upptog botten i större delen av schaktet. I den västra sidan fanns bärlager till väg. I schaktets sydligaste del fanns inslag av aska och kol av samma typ som i schakt 1. Några äldre lämningar påträffades inte. Schaktet hade en längd av 17 meter och en bredd av 1 meter.

Tolkning, åtgärdsförslag och utvärdering

Undersökningen fick en begränsad omfattning eftersom de flesta berörda ytor runt om gravröset RAÄ Växjö 109 visade sig vara skadade och urschaktade sedan tidigare. Enbart små tillsynes orörda ytor omgav gravröset och dessa berördes bara i mindre utsträckning. Undantag var en smal zon längs rösets nordvästra sida där en schaktgrävning gjordes inför exploateringen. Här påträffades dock inte några bevarade lämningar.

Några ytterligare antikvariska åtgärder har därför inte föreslagits. Som schaktningsövervakning uppfyllde undersökningen sitt syfte i och med att man kunde göra en bedömning av de ytor som berördes av exploateringen i anslutning till gravröset. Som tidigare nämnts kunde detta i huvudsak göras utifrån en okulär besiktning och enbart en begränsad schaktgrävning behövde göras. Eftersom några äldre lämningar inte påträffades kunde många av frågeställningarna inte besvaras.

Referenser

- Ekström, J & Lagerås, P. 1995. *Jordbruk och vegetation vid Hovshaga under förhistorisk och historisk tid*. En pollenanalytisk studie norr om Växjö.
- Högrell, L. 1997. Fornlämningar på Kronobergsnäset och undersökningen av kv. Boplatsen. I: Hansson, M. *Gårdar, åkrar i biskopens stad. 3000 år i Kronobergs län*. Smålands museum.
- Persson, C. 2007. *Arkeologisk efterundersökning. Skärvstenshög vid södra Lugnet, RAÄ 371, Växjö socken, Växjö kommun*. Smålands museum. Rapport 2007:10.
- Skoglund, P. 2005. *Vardagens landskap – lokala perspektiv på bronsålderns materiella kultur*. Acta Archaeologica Lundensia Series in 8° No 49. Stockholm.
- Åstrand, J. & Nylén, A. 2005. *Fossil åkermark vid Södra Lugnet. RAÄ 183 och 167, Växjö socken och kommun, Småland*. Arkeologisk förundersökning. Smålands museum, rapport 2005:36.
- Åstrand, J. 2016. *Graven vid Lugnets väg. En stensättning från äldre bronsålder*. Arkeologisk undersökning och förundersökning inför breddning av gång- och cykelväg vid fornlämning 105. Sanatoriet 3, Lugnet, Hovshaga, Växjö socken och kommun, Sm. Kalmar läns museum rapport 2016:06.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-3375-2018
Kalmar läns museums dnr:	33-400-2018
Projektnummer KLM:	A1937
Uppdragsgivare:	OBOS Kärnhem
Landskap:	Småland
Kommun:	Växjö kommun
Socken:	Växjö socken
Fastighet:	Sanatoriet 29
Fornlämningsnr:	RAÄ Växjö 109:1/L1953:1796)
X koordinat:	6308487
Y koordinat:	488020
Latitud:	56.919902
Longitud:	14.803219
M ö h:	190 m ö h
Fältarbetstid:	19-09-05
Antal arbetsdagar:	0,5 dagar
Personal:	Johan Åstrand
Fyndnummer:	Inga fynd tillvaratogs
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs
Analys:	Inga analyser utfördes
Tidsålder:	Bronsålder
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM och överlämnas därefter till Smålands museums arkiv, Kulturarvscentrum, Växjö.
Inmätning:	RTK-GPS SWEREF 99TM och RH2000.

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

